

Sprog i Norden

Titel: Årets bog – Lars S. Vikør: The Nordic Languages – Their Status and Interrelations

Forfatter: Niels Davidsen-Nielsen

Kilde: Sprog i Norden, 1993, s. 110-115

URL: nordpub.org

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Årets bog – Lars S. Vikør: *The Nordic Languages – Their Status and Interrelations*

Af Niels Davidsen-Nielsen

I begyndelsen af 1993 udkom denne bog, som Lars S. Vikør er blevet bedt om at skrive af Nordisk sprogsekretariat, og hvis forside prydes af dettes logo. Den henvender sig til en meget bred læserkreds, dels ved at være på engelsk og dels fordi den som helhed ikke forudsætter fortrolighed med sprogvidenskab og lingvistisk terminologi. På bagsiden læser man at den er skrevet for studerende af et eller flere nordiske sprog og for folk med interesse for de nordiske lande og deres kulturer eller for sprogsociologi og -planlægning.

De nordiske sprog antages – fra vest til øst – at være grønlandsk, islandsk, færøsk, norsk, dansk, svensk, samisk og finsk. Vikør opererer altså med de samme sprog som dem der er repræsenteret i Nordisk sprogsekretariat. Men han gør samtidig opmærksom på at der – afhængigt af hvilke kriterier man benytter til at adskille sprog – kunne antages at være både flere og færre nordiske sprog end netop otte. Genetisk falder sprogene i tre grupper: uralsk (finsk og samisk), eskimoisk (grønlandsk) og indoeuropæisk (resten). Deres eneste fællestræk er derfor at de benyttes i et område som af historiske, geografiske og kulturelle grunde ofte betragtes – og betragter sig selv – som en enhed. De nordiske landes homogenitet er dog så stor at det giver god mening at samle en beskrivelse af deres sprog i én fremstilling.

Indhold og opbygning

Hovedparten af bogen handler om de nordiske sprogs «økologi», dvs. om deres interrelationer med hinanden og de samfund de bruges i. Efter i kapitel 1 kort at have beskrevet det nordiske område og dets historiske baggrund, præsenterer Vikør i kapitel 2 sprogene selv, deres genetiske forhold, strukturelle hoved-

egenskaber og historiske udvikling som standardsprog. I kapitel 3 gennemgås de interne sprogforhold i de lande hvor der benyttes flere nordiske sprog, og der lægges her særlig vægt på minoritetssprogenes stilling, fx samisk i Norge, Sverige og Finland. Herefter udvides perspektivet i kapitel 4 om internordiske relationer og yderligere i kapitel 5 om eksterne sproglige relationer mellem de nordiske lande og resten af verden. Efter i kapitel 6 at have givet en oversigt over de nordiske sprogplanlægningsorganer diskuterer Vikør i kapitel 7 de fremherskende normative holdninger i de nordiske lande. Bogen afsluttes med et kort kapitel om fremtidsudsigterne for de nordiske sprog.

De nordiske minoritetssprogs status

Ved «interne relationer» forstår Vikør den sociolingvistiske, lingvistisk-politiske og juridiske stilling som de sprog der benyttes i hvert af de nordiske lande indtager. Hvad minoritetssprogene angår tegner der sig et temmelig uensartet billede. Bedst står det til med svensk i Finland, hvor forfatningen af 1919 gav svensk en af de mest solide garantier der nogensinde er givet til et minoritetssprog. Og værst står det til med samisk i Norge, Sverige og Finland. Men også færingerne og grønlanderne har måttet vente længe på at få deres sprog anerkendt. I Norge er der – til trods for at bokmål og nynorsk ifølge sprogløven af 1980 er ligestillede sprogvarianter – stadig væsentlige problemer. Dette skyldes blandt andet at nynorsk, der efter krigen har mistet terræn og i 1990 kun benyttedes af 17 % af norske grundskoleelever, er så nært beslægtet med bokmål at det har et autonomiproblem. Endelig har finsk en forholdsvis svag stilling i Sverige og en særdeles svag stilling i Norge. Senere i bogen nævner Vikør at de nordiske sprogsamfund kan opdeles i to hovedgrupper: de der etablerede en dominerende position for længe siden (dansk og svensk) og de der de sidste to århundreder har måttet kæmpe mod ydre dominans (resten).

Fremherskende normative holdninger

Det sproglige klima i Norden påvises i bogen at variere meget fra land til land. Efter at have omtalt en af Jørn Lund foreslået skala over «sprogbevidsthed» – på hvilken man finder det

danske sprogsamfund placeret nederst og det færøske øverst – opstiller Vikør for at kunne udtale sig mere præcist om de fremherskende normative holdninger en række mere specifikke variable. Med hensyn til *sproglig variation vs. standardisering* er der størst tolerance over for variation i Norge og mindst i Sverige, Danmark, Finland og Island, hvor både den skrevne og talte standard opretholdes strengt. Den samme gruppering af sprogsamfundene opnår man ved at benytte variabelen *stavekonservatisme vs. stavereformisme*. Mens Danmark, Finland, Sverige og Island er kendetegnet ved et meget traditionelt syn på deres etablerede ortografier, har Norge i et forsøg på at forandre landets sociolingvistiske profil gennemført en række omfattende stavereformer. Med hensyn til *purisme vs. liberalisme* over for fremmede ord tegner der sig det billede at Island og Færøerne er de mest puristiske og Danmark det mindst puristiske sprogsamfund. Og hvad angår *assimilation vs. ikke-assimilation af fremmede ord* forholder det sig således at man finder mest gennemført tillempling af fremmede ord til det indfødte ortografiske, fonologiske og morfologiske system i finsk, samisk, islandsk, grønlandsk og mindst i dansk, mens norsk og svensk indtager en mellemstilling. Den generelt største sprogbevidsthed anføres at karakterisere de nordiske sprogsamfund der har måttet kæmpe mest for deres sprog.

Et sprogsamfund som det danske karakteriseres således ved en blanding af *laissez-faire-liberalisme* og streng normativ *traditionalisme*. I sin omtale af dansk stavekonservatisme nævner Vikør den såkaldte «majonæsekrig», der i 1985 blev udløst af at Dansk Sprognævn i den nye udgave af Retskrivningsordbogen tillod lydret stavning af nogle få fremmedord (*majonæse, resurser, krem, remulade*) ved siden af den etablerede (*mayonnaise, ressourcer, creme, remoulade*). Forargede danske politikere og læserbrevskribenter ville måske genoverveje deres protester hvis de fik lejlighed til at se skemaet i Vikørs bog over stavning af fremmedord i de fem nordiske hovedsprog (p. 182). Heraf fremgår at man på svensk skriver *majonnäs, resurser*, på norsk *majones, res(s)urser* (bm)/*res(s)ursar* (nn) og på finsk *majoneesi, resursit*.

Skandinavisk «semi-kommunikation»

I kapitlet om internordiske relationer diskuteres blandt andet hvor godt nordmænd, svenskere, svensktalende finner og danskere forstår hinanden. Ikke overraskende viser talt dansk sig at være den største anstødssten, især for svensktalende. I erkendelse af deres talesprogs relative uforståelighed er det da også danskerne der gør mest ud af deres kommunikationsstrategier. Vikør henviser blandt andet til en undersøgelse (Ulla Börestam Uhlmann: *Språkmöten och mötesspråk i Norden*, 1991) ifølge hvilken 86 % af de danske informanter taler langsommere og tydeligere i en internordisk kommunikationssituation sammenlignet med 68 % af de norske, 65 % af de svenske og kun 44 % af de svensktalende finske. Ifølge samme undersøgelse tegner der sig et tilsvarende billede for en anden og mere radikal strategi, der består i at foretage en mere systematisk tilpasning af sit modersmål og herunder at afvige fra dettes normer. Læsere af bogen får også besked om årsagerne til disse forskelle. I kapitel 2 nævnes en række sproghistoriske udviklinger der har udskilt talt dansk fra de øvrige sprog i Norden: Neutralisering af ubetonede vokaler i bøjningsendelser, afsvækkelse af ustemte lukkelyde til stemte lukkelyde og siden stemte hæmmelyde (fx i et ord som *bide*) og udviklingen af stødet.

Hvilken rolle spiller engelsk?

I historiens løb har de nordiske sprogsamfund været udsat for betydelig påvirkning udefra. Vikør nævner at eliten er blevet socialiseret i et dominerende fremmedsprog som har sikret den en førende position hjemme og samtidig medlemsskab af det internationale samfund. I middelalderen var dette fremmedsprog latin, fra ca. 1300 til reformationen nedertysk, under reformationen højtysk og i 1600–1700-tallet fransk. Indtil forrige århundrede bevarede latin sin stilling som videnskabeligt sprog. I dette århundrede er det uden sammenligning engelsk der påvirker de nordiske sprog mest. Siden 2. verdenskrig er internationaliseringen af de nordiske lande foregået ved hjælp af dette sprog, og overalt i Norden er engelsk nu første obligatoriske ikke-nordiske fremmedsprog.

Bogen diskuterer kilderne til den engelske dominans og

reaktionerne på den i de forskellige nordiske lande. Da engelsk nu er det internationale sprog inden for videnskab, teknologi og handel, er «professionel tosprogethed» blevet en nødvendighed. Endvidere er ungdommen ved at udvikle «græsrodstosprogethed», og gennem musik, film og fjernsyn udsættes nordiske børn og unge for et massivt engelsk bombardement.

Brugen af engelsk bekæmpes mest indædt og systematisk på Island, men også i Norge er den i de senere år blevet mødt med voksende modstand, blandt andet gennem Norsk språkråds «aktion for sprogligt miljøværn». Mest afslappet forholder man sig til den i Danmark, hvor det offentligt – og efter min mening hovedløst – er blevet anbefalet at indføre tosproget uddannelse fra børnehave og opefter.

Det drøner mig lidt at Vikør i sin diskussion af engelsk udelukkende omtaler påvirkningen fra amerikanske kulturelle normer og værdier og slet ikke fra britiske. Og jeg finder hans formulering om at engelsk i dag indtager en stilling i Norden som sandsynligvis er uden fortilfælde (p. 142) lige lovlig flot når man betænker hvilken rolle nedertysk spillede i 1400-tallet og 1500-tallet. I denne periode var nedertysk lingua franca i store dele af Norden og kunne være blevet skriftsproget. Med hensyn til låneord har nedertysk spillet en langt større rolle end engelsk gør i dag, men hvad dette angår gør Vikør nu korrekt opmærksom på at påvirkningen fra engelsk – når der ses bort fra visse «teknolekter» – er forholdsvist beskedent.

Konklusion

I bogens forord nævnes det at ingen i virkeligheden er kvalificeret til at skrive en bog om så forskellige sprog som de nordiske. Denne vurdering er utvivlsomt rigtig, men Vikør har skilt sig godt fra den krævende opgave, til trods for at han ikke læser finsk, samisk og grønlandsk og hvad disse sprog angår har måttet stole på faglitteraturen. Bogen er informativ uden at virke pakket, fremstillingen er klar og balanceret, og der føres ingen polemiske synspunkter i marken. På bagsiden læser man at Vikør den 1. september 1993 tiltræder et professorat i skandinavisk lingvistik ved universitetet i Oslo, og man må sige at han med denne udgivelse giver en veltimet præsentation af sig

selv som en bredt kvalificeret nordist med gode formidlings-
evner.

Hvis man ønsker at nå ud til mange læsere, er det sikkert klogt at vælge «økologi» som fokus. Prisen herfor er imidlertid at den ene af bogens tre målgrupper – studerende af et eller flere nordiske sprog – får mindre at vide om selve sprogene end de kunne ønske. Kun en femtedel af bogen handler herom. Bortset herfra er mine forbehold få og små. I et afsnit om udtale nævnes det at tryk i alle de nordiske sprog generelt er placeret på første stavelse, men at der er mange undtagelser i dansk, norsk og svensk. Denne formulering er problematisk ved at være for svag for islandsk og finsk, hvor trykket ligger fast på første stavelse, og samtidig for stærk for dansk, norsk og svensk, hvor situationen er meget rodet. Hertil kommer at grønlandsk næppe kan siges at have systematisk tryk overhovedet. Men anmeldelse skal ikke være pindehuggeri. *The Nordic Languages – Their Status and Interrelations* er en vellykket bog der vil være af interesse for et stort antal læsere både i og uden for Norden, og som hermed anbefales varmt.

Lars S. Vikør: *The Nordic Languages – Their Status and Interrelations*. Nordic Language Secretariat. Publication no. 14. Novus Press 1993. 245 s.